

DISKURSIV BETRÄKTELSE AV SAMHÄLLSPLANERING

En ingående granskning av dess retoriska beroende

José Luis Ramírez

Låt oss börja resonemanget om samhällsplanering med att ta upp ett berömt citat av Aristoteles (som betytt så mycket för den västerländska kunskapsutvecklingen) i en bok som bär titeln *POLITIKON* och som många akademiker åberopar utan att för den skull ha varken läst texten eller förstått dess innebörd.

Människan är av naturen, ett "politiskt" djur (dvs. en samhällsvarelse) i mycket högre grad än bin ellet vilket flockdjur som helst. Naturen gör ingenting utan anledning (brukar vi säga) och människan är, bland alla djur, det enda som äger "logos-gåva" (dvs diskursiv förmåga). Ty, medan rösten eller läten ger uttryck åt smärtan eller glädjen hos samtliga djur (vars natur tillåter dem uppleva lidande eller nöje, samt möjlighet att delge det till varandra), betjänar språkförmågan ("logos") förmedlandet av det som är till fördel eller till skada och således det som är rätt eller fel. Ty det som kännetecknar mänskligheten och skiljer den från övriga djurarter är att endast människor äger uppfattningen om det som är gott eller ont, rätt eller fel, och om värderingar överhuvudtaget. Och den gemensamma delaktigheten i detta utgör grunden till familjen och när-samhället eller staden. (Pol. {1253a 7ss.})

Man kan utan vidare konstatera att Aristoteles, i detta stycke, inte bara påstår att människan är ett "samhällsdjur" (=politikón), (vilket många andra djur också är). Han antyder också att människan är ett *samhällsplanerande djur*. Och att hennes möjlighet att medvetet och rationellt planera sitt liv och sin miljö i relation till sina egna och andra människors behov och anspråk beror på att människan (till skillnad från andra sällskapsdjur som använder sig av läten och gester) har också ett särskilt sätt att kommunicera, mer artikulerat och medvetet än andra djurarter, tack vare språket, dvs. de ljud som skapar ord och utvecklar organiserat tungomål. När alfabetet skapats blir skriftspråket en visuell återgivning av orden¹.

"Språket" ger namn åt ett socialt, kommunikativt verktyg och åt dess bruk (dvs. såväl åt orden som åt sättet att använda dem). Människor kan (bättre än andra djur) lära sig att skapa och hantera sina verktyg spontant, vanemässigt och nästan omedvetet. Att alltid tänka för mycket på "hur" och "varför" man använder ett eller annat ord och uttryckssätt skulle paralysera mycket i vårt sociala liv. Men att ha för bråttom och inte tänka på var man sätter foten kan leda oss till skada. Den som vänjer sig att skriva offentliga texter, känner sig benägen att ständigt revidera och rätta till. Det är just vad jag gör nu.

Att översätta de grekiska orden "*zoon politikón*", till modernt språk, som "politiskt djur" är en förvanskning. *Polis* är det grekiska namnet på "stadssamhälle" och "*politikós*", i den aristoteliska texten, betyder "medborgare", även om en viss grupp lagt semantiskt beslag på ordet "politiker" i det moderna samhället (de talar ofta om sig själva som "Vi, politiker") och utvecklat en skillnad mellan sig själva och "medborgarna".

"*Logos*" är ett grekiskt ord som importerats till våra språk och hänvisar till bruket av "rationellt tänkande och uttryckssätt" ("*ratio et oratio*", enligt Ciceros klagörande kom-

¹ De första skriftspråken hos olika folkstammar var ett bildspråk. Sådan var fallet med gamla egyptiskan och så är det fortfarande med kinesiskan. De semitiska folken införde ett fonetiskt grundat konsonantspråk som grekerna kompletterade med vokaler.

mentar). Det grekiska ordet har använts också för att bilda namnet på olika "vetenskaper" (biologi, zoologi, kosmologi, m.fl.) och låtit "logos" stå för tänkandet om det ena eller det andra studieobjektet och det färdiga resultatet därav. *Logos* innebär emellertid den semantiskt artikulerad tankeprocess som vi följer för att förstå och förklara någonting².

Den riktiga tolkningen av det grekiska ordet "*logos*" är "diskurs", vilket har att göra just med *tankeprocessen*. Ty "kurs" (från latinet "*cursus*") betyder just "lopp" eller "förlopp".

Språket är inte bara en yttre utan en mentalt (semantiskt organiserad) följd av ord. Och ordet "dialog" (*dia-logos*) betyder inte-(som man ofta tror) att "två talar med varandra", ty då skulle det heta "duolog", inte "dialog". "*Dialog*" betyder ordagrant "*genom logos*" dvs. "genom den språkliga diskursen" som måste brukas när två eller flera talar med varandra, men också när man själv "tänker igenom" någonting. Utan diskursivitet skulle vi inte förmå placera valda ord i ett konkret sammanhang för att därmed kunna uttrycka vårt sätt att "för-stå" (*ställa sig framför*) och "be-gripa" (*mentalt gripa tag i*) samt att konkret formulera (*ut-trycka*) vår kunskap, våra erfarenheter och våra tankar.

Denna analys av något så vardagligt som vårt språkbruk leder oss direkt till en bland många semantiska sammanblandningar som vi begår när vi hämtar termer ur vårt språkförråd och använder dem i nya situationer..

Själva ordet "språk" är (som jag antydde tidigare) tvetydigt på svenska Ty med "språk" menar vi såväl "orden" som "bruket av" dessa ord (s.a.s. "språkandet"). Man blandar samman "språket" med "talandet" som om ett verktyg och dess hantering vore detsamma. I tyska språket begår man inte denna semantiska sammanblandning, eftersom det skiljer mellan "*die Sprache*" och "*das Sprechen*". Vårt verb "språka" (synonym med "prata") har skapat en emantiskt entydig variant som skiljer *aktiviteten* från *verktyget*,

VAD och HUR, två siamesiska ord

Den språkliga och mentala sammanblandningen mellan "VAD vi gör" och "HUR vi gör"³, (d.v.s. mellan handlingen och resultatet) är ingen enstaka företeelse. Den genomsyrar — omedvetet eller ouppmärksammat —, inte bara vårt vardagsspråk, utan även vår mest rigorösa och vetenskapliga diskurs. Fenomenet kan kallas "*metonymi*" som i Retoriken behandlas i paritet med "*metaforen*". Detta kräver en ingående behandling.

Alla tror sig veta vad en *metafor* är, men få har en aning om vad *metonymin* innebär, trots alla de semantiska förvanskningar som detta fenomen ger upphov till⁴. Utan *metaforer*, *metonymier* och *synekdoker* skulle vi inte kunna utveckla vårt uttryckssätt. Men den som vill nå fram till ett äkta teoretiskt och effektivt planeringskunnande måste förse sig med en medveten språkbehärskning (ord- och begreppskunnande) och framförallt med en intellektuell egenskap som heter *urskillningsförmåga*.

² Den mentala insikten som kan ligga till grund eller bli ett resultat av en tankeprocess kallar Aristoteles *NOUS*.

³ I vanliga samtal brukar vi fråga: "Eller hur?", när det kanske borde heta "Eller vad?"

⁴ *Metaforen* är ordet för något som liknar något annat, medan *metonymin* är en ersättning av ett ord eller uttryck med ett annat som har ett associativt förhållande till det. Det handlar om semantiska associationer och, i själva verket, är metaforen ett slags metonymi, inte tvärtom (såsom vi ofta vill tro). Aristoteles brukade bara ordet "metafor" för samtliga de semantiskt associativa fenomenen. Därmed menade han det som vi kallar "*troper*", i största allmänhet.

Språkbehärskning är förutsättningen för alla våra viktiga handlingar och särskilt för en *samhällsordning* ("politik") och en *samhällsplanering* värt namnet. Det är därför viktigt att bli medveten om att man inte kan varken tala eller skriva utan att *metafor-* och *metonymi-*fenomen ständigt föreligger, både vid bildandet av nya ord och vid bruket av termer och uttryck i nya situationer. Att känna igen orden är väsentligt, men att förstå deras referens i varje konkret situation är lika viktigt.

Retorik (dvs. språkbruksbehärskning, inte "konsten att övertyga" såsom ämnet förvanskats till) är en viktig kunskap som borde ingå i alla samhällsmedborgares (dvs. "*politikerns*," i egentlig mening) och då främst i samhällsplanerarnas grundbildning. Utan att vara medvetna om *vad vi tänker på* och *vad vi säger*, utan att kunna "skilja" och undvika att omedvetet blanda ihop tankeobjektet och vår mentala föreställning, kan vi varken riktigt förstå det vi hanterar eller vad vi gör. En slentrianmässig inläring av språket, en magasinering av ord och deras lexikala betydelse utan att uppmärksamma deras kontextuella bruk och deras (ibland vilseledande och tendentiösa) situations- eller tidsmässigt förändrade syfte, kan ingen godtagbar kunskap, —varken teoretiskt eller praktiskt— komma till stånd. Och dessförutan kan inget gott samhälle utvecklas och planeras.

Praktiska teorier

Jag ska ta upp och undersöka några förväxlingar som förekommer i vår akademiska och vetenskapliga värld. Redan i den semantiska distinktionen mellan TEORI och PRAKTIK (vars syskon heter PRAXIS) föreligger en del förväxlingar. Det påstås ibland (paradoxalt skojande) att "ingenting är så praktiskt som en god teori". Men denna vardagliga fras kan ersättas med en reflexion om hur det praktiska (som handlar om att åstadkomma något) föreligger i själva skapande av en teori och en vetenskap och hur en allmängiltig teoretisk konstruktion kan tillämpas i konkreta situationer.

Liksom med ordet "språk" lider såväl "teori" som alla andra kunskapsbenämningar, (inklusive själva ordet "kunskap") av en semantisk tvetydighet som, i vissa konkreta fall, kan förvanska meningen.

Om vi börjar med de tre mest "teoretiskt" framstående benämningar: "**kunskap**", "**teori**", "**vetenskap**", kan man notera att de, förutom ett *resultat*, också återger en *aktivitet*, nämligen: *tankeverksamheten*. Man kan inte besitta en *kunskap*, en *teori* eller en *vetenskap* utan att ha skapat den i praktiken. Att besitta detta resultat ger dess bärare en intellektuell position.

När man talar om "**kunskap**", kan man ibland möta en preciserande reaktion, som låter ungefär: "Nej, jag menar inte 'kunskap', jag menar 'kunskapande' ". Det roliga är att verbet "kunskapa" har länge funnits i Svenska Akademiens ordlista som beteckning för "spana" eller "spionera". Nu vill man använda ordet "kunskapa" för att ge uttryck åt *kunskapens ska-pande och utövande*, utan att blanda det samman med dess uppnådda resulterande kunskap som används, i ett nytt steg, som instrument för fortsatt kunskaps-skapande.

Alla termer som betecknar en (uttryckt i *substantivform*) *förvärvad förmåga*, följer således en alternativ *aktivitetsbetydelse* som kan utpekats tydligare i *verbform* ("kunna". "teoretisera", "vetenskap") och böja det i presens-participform ("kunnande", "teoretiserande, vetenskapande, etc).

Relationen mellan *substantiv* och *verb* är intressant som ett bevis på hur förvrängd vår inlärd språkmedvetenhet är. Om man ber någon att säga enstaka ord på måfå, brukar den

tillfrågade vanligtvis ta upp substantiv, snarare än verb. Ty vi har fått i oss att "substantivet" är den viktigaste språkliga kategorin. Vilket strider fullständigt med ordens etymologi, då "sub-stantiv" har med "*sub-stare*" (det underliggande) att göra, medan "verb" har sin härstamning direkt från "*verbum*", som betyder just "ord" (ty. *Worte*, eng. *word*) och träffar därmed vokabulären s.a.s. på *pricken*. Att "verbalisera" betyder inte att "rabbla upp verb", utan att "uttrycka i ord",. Ordet "verb" hänvisar således till språkbruket närmare än ordet "substantiv". När vi nämner ett materiellt föremål använder vi en substantiv-etikett, men det viktigaste i det nämnda föremålet –det som ger saken sin mening– är inte namnet, utan dess bruk, dess aktivitet eller funktion. Och funktionen finner sitt vanliga uttryck i ett "verb".

Enligt forskare som Sapir och Whorf använde hopi-indianerna oftast verb, i stället för substantiv. De sade något typ "*En springande mannar*", i stället för "*En man springer*." Det saknas inte filosofer (bl.a. Deleuze) som anser att substantiv är vilseledande och att språket borde "verbaliseras".

Den möbel som jag har framför mig och som jag stödjer mig på (när jag skriver eller äter), uppfattar jag som ett "bord", därför att den "bordar" (s.a.s.) för mig. Det är funktionen som skapar föremålets betydelse., och den är relativ och situationsbetingad⁵. I brist på en skruvmejsel kan jag använda en kniv. Innan hammaren uppfanns, fick man använda en sten eller dylikt. Vi påstår t.ex. att vi "ser" en brevlåda, när vi har en så kallad "brevlåda" framför oss. Men jag har egentligen aldrig sett en "brevlåda". Jag har sett "något" som jag lärt mig att uppfatta som en "brevlåda", på grund av dess funktion och bruk.⁶ Om vi fick väcka en medeltidsmänniska vid liv och ställde henom inför en brevlåda, så skulle hen inte alls kunna se en brevlåda. Man måste ha en uppfattning om någots funktion eller roll innan man känner igen det som uppfyller villkoren och fått namnet, De nämnda exemplen är ganska okontroversiella, men många av missuppfattningarna (människor emellan) beror på att de lägger olika meningar, funktioner och innebörder i det som de talar om.

En grundläggande handlingsprincip i frågor som berör samhällsplanering och leder till städernas, miljöns och andra samhällsfunktioners utformning, är att inte låta endast en särskild grupp människor få gehör för sin uppfattning och ta det som helt riktig, utan att låta flera uttala sin egen åsikt och erfarenhet. Visserligen besitter de ofta olika kunskaper och har olika erfarenheter och det är riskabelt om allas uppfattning tillskrivs samma värde. Därför krävs, i en sund medborgarsamverkan, en viss ordning, en god bildning och en social uppfostran. Man kan utveckla personliga egenskaper som kallas på ett visst sätt, men det är ändå problematiskt att låta ett fåtal ta beslag på vissa benämningar som "politiker" eller

⁵ Vår kultur har utvecklat i oss den uppfattningen att det finns en rent teoretisk och vetenskaplig kunskap, helt oberoende av det "praktiska", dvs. av vårt liv och våra behov. Det är emellertid det praktiska livets villkor som driver på den "abstrakta" kunskapen. Vi talar om "facta" utan att tänka på att detta ord betyder "det gjorda". "Människan kan bara förstå det som hon själv har gjort." säger Giambattista Vico.

⁶ Etymologisk kunskap avslöjar ibland roliga metonymiskt skapade ordbildningar, Ett exempel på detta är ordet "byråkrati". En *bureau* (byrå) var det franska namnet på ett ylletyg som klädde ett bord eller en pulpet och gav namnet åt möbeln, varefter de som satte sig kring bordet för att fatta beslut kallades också för "byrå" (som också blev namnet på institutionen) och deras auktoritet och makt gav dem benämningen "byråkrati" ("*kratos*" = välde, makt).

"experter" Sådant är det mänskliga samhällets dilemma. Det mest problematiska i uttrycket "individ och samhälle" ligger just i konjunktionen "och".

En kollektiverande semantik bör vi akta oss för: Ordet "alla" är vilseledande (vilket redan Aristoteles påpekade som kritik mot Platons samhällsmodell)⁷ Uttrycket "Allas uppfattning", vid offentliga uttalanden och sociala skrifter, låter oss tro att det handlar om "var och ens uppfattning", vilket ytterst sällan är fallet. Statistiken (som generaliserande buntar ihop åsikter och borde kanske kallas "sadistiken") gör de tillfrågade anonyma, men försöker ändå nyansera skillnaden mellan olika uppfattningar.

Ordet "Vi" används (omedvetet manipulativt) i offentliga tal som synonymt med "Alla". Vi får ständigt höra talas om vad "vi" vill och kan, trots att ingen annan än talaren har uttalat sig därom. Ännu värre blir det när den offentliga talaren inleder ett påstående genom att säga: "Som alla vet...", utan att någon av de samlade lyssnarna blivit personligt tillfrågad eller erfarit det som talaren pådyvlar henom..

Ord som "kunna", "förmå" och "mäkta" tillhör vår slentrianmässiga vokabulär, där personliga möjligheter ersätts med dikterande dolda imperativ. Och det tvetydiga, opersonliga pronomen "man" spelar också en roll därvidlag. "Man kan inte (göra eller begå det ena eller det andra)" säger man ofta i offentliga sammanhang som uttryck för saknad tillåtelse eller uttalat förbud. Vi stöter ibland, t.ex., på en skylt som säger: "Man kan inte komma in" (med hänvisning till vissa offentliga lokaler vars tillträde kräver särskilt tillstånd). Det är då ganska lätt att bryta mot befallningen och visa att man "faktiskt" kan göra det man inte "fick". Det visar sig då att man faktiskt "kunde" göra det och att "få tillåtelse" och "kunna" inte är samma sak. Att något är förbjudet, innebär inte alls att man inte "kan" (dvs. förmå) göra det. När det gäller befallningar (i ett vårdat, inte maktbesatt språk) bör verbet "få" (få göra) användas, inte "kunna". Vi "kan", dessvärre, göra mycket som vi inte "får" göra.

Medborgarinflytandet anses viktigt i den rådande samhällsretoriken. Principen "en människa / en röst", betyder emellertid bara att man får (i *tysthet*) stoppa en valsedel i en urna vart fjärde år. Detta är något helt annat än ett *diskursivt* (dvs. resonerande) deltagande i stadens gemensamma angelägenheter. Att utveckla en medborgerlig dialog är dock inte så enkelt. Det kräver en medveten medborgerlig bildning (redan i grundskolan). Och framförallt en vana att låta "lyssnandets konst" gå före "talandets konst".

Dessa exempel på hur enkla och entydiga termer kan få ett semantiskt glidande,, vilseledande bruk, visar värdet av den retoriska uppmärksamhetens betydelse för en sund och sanningssökande samhällsplanering och politik. Språket kan, (medvetet eller omedvetet), användas vilseledande, men behöver inte göra det. Samma ord används ändå ofta semantiskt glidande, i nya situationer och från en generation till den andra. Trots att vi är (mer eller mindre) medvetna om ordens semantiska bruk, känner vi oss drivna av något som jag vill kalla "metaforiskt" och framförallt "metonymiskt begär", som får oss att ständigt (från en situation till en annan och från en tid till en annan) förändra och anpassa ordens betydelse och t.o.m. deras etymologiska struktur, så att samma ord pekar åt nya håll, ibland acceptabelt men ibland också (som jag visat i ett par enkla exempel) på ett vilseledande sätt.

⁷ Den "enhetliga" staden som Sokrates förordade är "stadsdestruktiv" enligt Aristoteles (*Politiken* {1261a}. En stad är inte en armé (säger han) och poängen med staden (polis) är just pluraliteten av åsikter och roller.

Språket är vår viktigaste gemensamma tanke- och handlingsverktyg, men ett verktyg kräver lämplig användning i varje konkret situation. Orden är det viktigaste instrumentet vi har, i synnerhet i samhällsplanering. De är dock beroende av deras konkreta bruk i varje bestämt tillfälle och av användarens medvetenhet och skicklighet vid deras användning.

Retorikkunskap (behärskning av språkets mening och användning) är den viktigaste lärdomen för samhällsplanerare⁸.

Ordbudet säger lika mycket om den talande som om vad denne vill säga med sitt tal. Därför är viktigt att uppfatta retorikkunskapen som "konsten att lyssna", inte bara som konsten att tala.

Teorins och praktikens problematiska äktenskap

Jag har redan antytt problemet med paret TEORI/PRAKTIK som vi är vana att betrakta som en funktionell och precist definierad semantisk relation, där tanke och handling kommer till uttryck. En närmare reflexion visar emellertid den semantiska och någorlunda oförenliga kontrasten mellan handlingsbegreppet och dess teoretiska reduktion och substantivering. - Låt oss ta flera exempel:

Teorin får alltid en dominerande roll, när det i själva verket är *handlingen* som skapar alla de teoretiska föreställningar. Det är reflexionen och forskningens *praktik* som leder till fasta teorier och skapar substantiverade begrepp, där handlingar reduceras till gjorda produkter och skapar benämningar av olika tillvägagångssätt.

Generalisering innebär en reducering av olika fenomen och handlingar till fasta idéer och teorier. Låt oss då, i förbigående, fundera lite över begreppsparet "*Handla och Göra*": *göra* åsyftar något konkret och "på-tagligt", medan *handla* är mer abstrakt. "*Göra*" siktar åt produkten, medan "*handla*" relateras till det agerande subjektets avsikt och förmåga. Icke förty bildas ordet "*handla*" just från "*handen*", som 'är kanske vår mest "*görande*" kroppsdel.

"*Handen*" har också skapat en egendomlig avledning som gett namn åt kommersiell verksamhet: "*handel*". Och bruket av ordet "*handling*" har blivit också beteckningen av viktiga dokument (s.k. *pappershandlingar*)⁹ Vi brukar också tala om vad en diskursiv aktivitet (en bok, en film, en berättelse, etc) "*handlar om*", med syfte på dess *tema* eller *innehåll*. Det kan bildas en rad olika uttryck som t. ex. "*tillhandahålla*", "*handskas med*", "*behandla*" m.fl. Liknande egendomliga avledningar kan förekomma även i andra språk än svenska. Vi har dock också uttryck som plagierar latinskgrundade termer: "*Manus*" är den latinska benämningen av "*handen*") och alstrar ord som t.ex. "*manipulera*", "*manöver*", "*manuskript*" m fl... Vi kan inte tala eller skriva utan att ständigt använda oss av metaforiska och metonymiska tricks¹⁰.

⁸ Därför valde jag titeln "*Skapande mening*" för min avhandling om samhällsplanering. Titeln har visat sig vara tvetydig. De flesta tolkar den som om det vore "meningen" som skapas – (det har återges titeln på engelska som: *Creating meaning*). De läser titeln fel, utan att granska och tolka innehållet –."Meningen" avses vara (i denna avhandlingstitel) den skapande faktorn (*Creative meaning*), inte resultatet. Meningen som intentionell källa skapar visserligen "uppfattningar", men "meningen" (*menandet*) ska inte blandas samman med "det menade".

⁹ Här framgår ganska tydligt vad det *metonymiska* fenomenet innebär.

¹⁰ Friedrich Nietzsche såg detta helt tydligt. Språket är "*En tågande här av metaforer, metonymier, antropomorfismer, kort sagt en samling av framhävda mänskliga egenskaper överförda till annat område, poetiskt och retoriskt smyckade, som efter långvarigt bruk* (läs forts. nästa sida)

De svenska infinitiven "Handla" och "behandla" tycks omfatta både allt konkret *görande* och t.o.m. *tänkande*. På denna punkt verkar verbfunktionen vara den som fångar det konkreta och s.a.s. mer "substantiva". Samma förhållande råder mellan "tala" och "säga"; T. ex. någon säger: "N talade på mötet" och den andre frågar då: "Vad sade han?" Det man "säger" är det man "talar om". Men *det* man "gör" visar *hur* man "handlar". (Vi kunde lika gärna ha skapat ordet "kvinn", i stället för "man", som opersonlig pronomen¹¹)

(Låt oss då återvända till paret "VAD och HUR" som ständigt dyker upp vid tal om kunskap och handling)

Paret "Hur" och "Vad", med sin processuella, resp. utpekande betydelse, kan ändå ibland bli nästan synonyma och ibland ha en viss inverkan på verbens betydelse och på relationen till varandra. De har skilda referensroller (HUR pekar på "sättet att" och VAD åsyftar ett "val av"). De har också skilda syntaktiska funktioner (adverb och pronomen). Några exempel kan avslöja parets semantiska spel och frågeriktning:

1. - "Hur man ska handla" är en preciseringsföreskrift som lutar semantiskt åt samma mening som "Vad man ska göra".

2. - "Hur ska vi handla?" och "Hur ska vi göra?" ger uttryck åt nästan samma fråga. Men...

3. "Vad ska man göra?" kan inte jämföras på samma sätt med "Vad ska man handla?" ty då övergår ordet "handla" (på svenska) åt en helt annan, semantiskt avvikande- betydelse hos verbet "handla", som plötsligt betyder "köpa". Marknaden utövar då (som vanligt ☺) ett semantiskt inträng: "handel" och "handla" blir (såväl i tyskan som i svenskan) kommersens semantiska undersåtar ¹².

En handlingsteori (på svenska) är ofta en föreskrift som utmynnar i en redogörelse om "vad man ska göra". Görandet är en precisering av bestämda uppgifter och har en parallell relation till praxis. Det uppstår ett slags semantisk triangel där praxis är en konkretisering av handlingssättet som avgör närmare det som ska göras:

Handling

Praxis

Görande

Siameserna VAD och HUR dyker då upp *som gubben i lådan*, eftersom hela den behandlade begreppsfamiljen hör till kunskapens patriarkat.

betraktas av folk som fasta, kanoniska och bindande. Sanningar är illusioner som glömt att de är illusioner, metaforer som nöts och förlorat sinne kraft, mynt som tappat bort sin prägel och ej längre betraktas som mynt utan bara som metall." (Se min artikel "Språket är retorik" i *Rhetorica Scandinavica nr XXXX*)

¹¹ Alla känner väl till den väckta reaktionen mot bruket av ordet "Han" för båda könen och kravet på införandet av ordet "hen". Man säger numera "talesperson", i stället för "talesman". Ändå får man höra sägas "Fru Talman", när ordföranden är en kvinna. Och vi talar fortfarande om "bemannede tjänster", även om de är "bekvinnade".

¹² NOTA BENE: De begreppssammanblandningar som vi håller på att avslöja handlar om svenska språket. Varje språk utvecklar sina egna problem. Det som i det ena språket blandas ihop skiljs kanske noga i det andra.)

Kunskap: Vetande och handlingsförmåga (dvs. "konst" i dubbel bemärkelse)

Vi rör oss i något som kan kallas *kunskapsmiljö*. Ordet "kunskap" är besläktat med verbet "kunna", som återger förmåga och handlingsberedskap för konkreta uppgifter, varifrån ordet "konst" härstammar. "Konst" glider emellertid semantiskt från skapande förmåga till konkreta resultat (primärt för *måleri* och *teckning*, men även *sång* och *musikspel*, *poesi* och *författarskap*) och till materiella produkter som kan presenteras, samlas, ställas ut, och säljas. Konstens "resultat" kallas "*konstverk*" och används främst för tavlor som skapas av målare. Ofta, kallas dem bara "konst" (konstutställningar och dylikt).

"Kunna" och "veta" brukar förväxlas synonymt med varandra men har olika nyanser: "Kunna" tycks vara mer *personligt* och *erfarenhetsmässigt* grundat, medan "veta" är mer *objektiverande* och *precist* angivande: Att "kunna göra" blir att "veta hur man gör" men att "veta vad man gör" glider över till ett precist utpekade resultat.

"Kunskap" - "kunnande" - "konst" och "veta" bildar en semantisk familj, där den ena ersätter den andra i olika kontexter och åsyftar såväl det förflutna som det framtida.

Låt mig beskriva det på ett sätt som kräver stor språklig precision och uppmärksamhet:

Att veta är ganska komplext. Det omfattar *sanning* (om det givna) och *sannolikhet* (en förmodan om något "*givet*" eller något "*förväntat*"). Sanningen handlar om att förstå *det som är givet* (vanemässigt kallat "*fakta*"¹³) och *det som händer*.

"Det som säjs" (på ett riktigt sätt) ska man kunna "*förstå*". Då handlar det om "ordens (invanda) *betydelse*", inte om "*fakta*". Men "*förståelsen*" sträcker sig också till "det som komma skall" och detta kan man inte "veta" i förväg, även om man "*antar*" det.

Kunskapen siktar således (på olika sätt och grunder), inte bara *bakåt* i tiden, utan också *framåt*: (om det som komma skall). Men detta är bara en konstruktion som bygger på *erfarenheten* - dvs. från det "förflutna" (rätt eller fel uppfattat). Det förflutna är känt men oföränderligt (dvs. *givet*) och kräver korrekt förståelse och analys. Då kan man tala om "*sant*" och "*falskt*" och kräver, förutom erfarenhet också effektiv granskning. "Det kommande" är, till en viss grad *förutsägbart* (i vissa fall *kalkylerbart*) och *hypotetiskt*.

Mot bakgrund av *det som inte längre kan vara på annat sätt*, kan människan *välja väg* och (mer eller mindre bestämt) ha ett *mål* i sikte.

Det finns flera viktiga frågor i detta komplex som måste behandlas noga var för sig:

1. Vi anser att människan kan (på givna villkor) *välja sina handlingar* och *forma sin framtid*. Planeringsdriften börjar på *individuell* nivå och sträcker sig till ett *kollektivt* (dvs. *gemensamt*) *agerande*, *kommunikativt förhållande med andra*.¹⁴

¹³ Bruket av ordet "fakta" (t.ex. i vetenskapen) betyder "det gjorda" och är en semantiskt förvanskning av det som är "givet". Det borde heta "data". [Giambattista Vico (Descartes veder-sägare) har en tes som heter *Factum verum* och som han förklarar med: "Människan kan bara förstå det som hon själv har gjort. Det andra kan bara Gud förstå"]

¹⁴ Här bör man notera nyansskillnaden mellan "kollektivt" och "gemensamt". Det "kollektiva" åsyftar ett slentrianmässigt, det "gemensamma" ett mer reflekterat ställningstagande.

2.- Vår verklighet är inte given en gång för alla utan beroende av TID och RUM. Dessa är underkastade kvantifiering och måttstock och kan således behandlas matematiskt. Det råder en överdriven tro på matematiken som den grundläggande kunskapen. Resonemangets koherens och logiska struktur är visserligen viktiga som diskursens "tråd", men "tyget" utgörs av god semantisk förståelse och av yttre, konkreta, s..k. "omständigheter" av mer eller mindre förutsägbar eller igenkännbar karaktär. Att kvantifieringen vore det väsentliga är en av våra starkaste akademiska fördomar¹⁵.

TID OCH RUM

Människolivet sitter fast i en rumslig dimension och i en tidsmässig succession. Mänsklighe- tens liv är bunden vid jorden och inordnad i en ofrånkomlig tidsföljd. Vår kunskap är, i båda avseenden, beroende av minnet och av kommunikationen. Vårt livs tidsmässiga beroende sätter kanske större gränser än den rumsmässiga lokaliseringen och har gett upphov till re- ligiösa och lyriska föreställningar, där fantasin stimulerar resonemanget och valet av hand- ling.

Vi lever i tron på människans frihet att välja och handla, men sanningen är att den är ytterst relativ och betingad. Ty hon är ofrånkomligen beroende av förutsedda eller oför- utsedda omständigheter och blir "tvungen att välja" (både bland givna alternativ och bland olika handlingar). Stagnelius har uttryckt det med följande ord: "Tvenne lagar styra detta liv: förmågan att begära är den ena, tvånget att försaka är den andra: Adla du till frihet detta tvång"

Den s.k. "mänskliga friheten" handlar egentligen om att ständigt välja, mot bakgrund av det erfarna och av det möjliga., med hopp om att välja rätt och tvånget att stå sin kast.

Det är således "vägen som är mödan värd" (Karin Boye) och vägen är inte given i s.k. "för- väg": Vägen "skapas under själva vandringen" och, "när man blickar tillbaka, ser man bara den gångna vägen som inte längre kan beträdas" (Machado). S.k. "över-vägande" och "val" utgör människans existentiella villkor.

Det samhällsplanerande djuret som heter "människa" måste välja i varje ögonblick mellan gott och ont, mellan önskvärt och icke önskvärt. Förmågan att välja och möjligheten att välja rätt eller fel sker, emellertid, i gemenskap med andra människor, med bruket av språkets och förnuftets gåva och önskvärd besittning av omdöme och en (ofta bortsett) "urskillningsförmåga". Det är detta som gör människan till ett särskilt släkt bland alla "so- ciala" djurarter. - vilket behandlats i det misstolkade aristoteliska utpekandet av männi- skan som "politiskt djur", där "politiskt" betyder ingenting annat än "socialt")¹⁶.

I varje ögonblick måste "samhällsdjuret människan", vara berett att blicka bakåt och överbäga framåt. Att utvärdera det redan gjorda och dess faktiska resultat är det som i Aristoteles *Retorik* fick namnet "*genos dikanikon*" (som översattes till latinet som "*genus iudiciale*") vilket låter helt enkelspårigt att använda i dagens Retorik, som om det bara handlade om juridik, inte om bedömning i vid mening. Det handlar således om det som vi kallar "utvärdering", i modernt vetenskapliga termer.

¹⁵ Vid ingången till Platons Akademi tycks ha funnits en skylt som lydde: "Den som inte kan matematik äger ej tillträde här".

¹⁶ Han beskriver människan som "**ett**" politiskt djur, inte som "**det**" politiska djuret per definition, såsom många "sämrevissrar" (inte "besserwissrar") upprepar till trötthet.

Det är klokt (innan man väljer vägriktning och tar några steg framåt) att granska det faktiskt begångna (dvs., fundera över det som gjorts rätt och det som gjorts fel) samt över det som borde ha gjorts men inte gjordes (det "kontrafaktiska") Utifrån detta kan man sedan ge sig in på ett överbägende av hur man ska handla och vad man närmast ska göra. Detta heter "genos symboleutikon" (på grekiska), hos Aristoteles. I latinsk terminologi fick namnet "genus deliberativum". Det är i detta överbägende som samhällets planering mynnar ut, som grund för ett förmodat lyckat beslutsfattande.

Planeringsprocessen kräver valet av rätt väg och ett någorlunda väldefinierat mål. Aristoteles använder sig då av bågskytten som bildlig metafor. Det gäller att hantera verktygen skickligt för att träffa det avsedda målet. Att pilkastningen drivs av en arm som böjer sig bakåt antyder (rent bildligt) att "reflexionen" är det som driver utvecklingen framåt.

Bågskyttens bild är inspirerande, men en aning förenklande: förutom valet av rätt mål, räcker inte med att kasta pilen för att träffa det valda målet rätt. Ty "det är vägen som är mödan värd". Bilden på en förare som leder en fordon mot ett bestämt mål, kan kanske vara modern och mer adekvat. Vad samhällsplaneringen kräver är "kompetens", ett ord vars latinska etymologi åsyftar en "gemensam strävan" efter ett mål".

Vägen till målet handlar också om att uppmärksamma tidens förlopp. I grekiskan fanns två tolkningar av tiden: den ena hette KRONOS, den andra KAIROS Kronos gäller tidens "följd och mått". Kairos gäller "tidens mognad" och "handlingens rätta ögonblick" (dvs. frågan om när det är lämpligt att handla på ett visst sätt för att nå ett lyckat resultat). Missar man handlandets rätta ögonblick, eller använder man fel tillvägagångssätt, då kan möjligheten bli försummad och det hoppade målet ouppnåeligt.

LOGOS - Ratio et oratio: Den planerande människosläktens diskursiva förmåga.

Såsom jag visade i början av denna artikel identifierar Aristoteles människan (dvs. människosläktet) i sin bok Politiken som ett samhällsplanerande djur. Ty människans djurart skiljer sig från andra sociala (samhällslevande) djur genom hennes förmåga att överbäga och resonera med varandra om det som bör föredras, väljas och göras, med bruk av hennes särskilda språkförmåga, dvs. av förnuftsmässigt, artikulerat ordbruk, som andra kommunikativt förmögna sällskapsdjur (såsom fåglarna, hundar, m fl) saknar. Aristoteles nämner enbart "bina" som exempel¹⁷. Det finns emellertid fler djurarter där individerna kommunicerar med varandra (med bruk av läten och åtbörder), och det saknas inte djur som - liksom hunden och katten - kan ha ett sätt att kommunicera även med oss människor, trots att de saknar den artikulerade språkförmågan som Aristoteles kallar "logos" (dvs. diskursivt förnuft)¹⁸. Alla dessa "politiska djur" (som i Aristoteles grekiska terminologi

¹⁷ Exempelfattigdomen och det icke särskilt bra valda djurarten i den aristoteliska texten, förvärras av skillnaden mellan hans och vår moderna mening av ordet "politisk", vilket har bidragit till den förödande missuppfattningen som råder om detta centrala stycke i den grekiske filosofens text.

¹⁸ Logos är ett grekiskt ord som brukas i många sammanhang och betecknar både "tänkande" och "språkligt uttryckssätt" men använts även i överjordiskt sammanhang, som vetenskapens namnändelse, som förnuftets beroende m m. "Diskursiv förmåga" är, enligt min mening den mest passande definitionen i detta sammanhang.

betyder "sällskapsdjur")¹⁹ saknar det som gör människan till det enda *diskursivbegåvad* djur.

Människan förmår således att utveckla sin kunskap och dra slutsatser. Därför kan hon klara av avancerade uppgifter, hantera fakta och utveckla kunskapen vidare, i språklig kommunikation människor emellan och finna instrument för att härska över och omforma sitt liv och sin fysiska miljö. Det är detta som, i sin förlängning leder till **stadsplanering**: att använda rätt valda verktyg och faktakunskap på ett sätt som leder till en önskvärd och gynnsam levnadsmiljö. Samma förmåga kan dessvärre brukas – antingen medvetet eller av bristande förståelse – för att förstöra sitt och andras levnadsmiljö

* * *

Min självpåtagna uppgift i de här förda resonemangen var inte att tala om vilken sorts faktakunskaper man ska söka och behandla för att t.ex. planera en stad på ett godtagbart sätt. Vad jag försöker klargöra är vad själva *konsten* att planera innebär dvs. *hur* de faktakunskaper som ligger till grund för planeringen ska behandlas i planeringsprocesser av olika slag, för att driva fram beslut och åtgärder som kan ge ett positivt godtagbart resultat.

Planeringstänkandets inkörsvägar: Vad - Hur - Varför

Mina resonemang härstädes gäller således *planeringens diskursiva process i ord och handling*, dvs. "*planerandet*". Ty, i flertalet av våra kunskapsord, blandar vi ihop fakta med handlingar, teoretiska resultat med den praktiska undersökningen eller med den genomtänkta utvecklingsverksamhet som krävs vid planeringsprocessen. Vi blandar ständigt samman kunskapen om HUR med kunskapen om VAD.

Ett så enkelt göromål som matlagning (t. ex.) kräver, å ena sidan, kunskap om de ingredienser som måste väljas och å andra sidan kunskap om hur vi lagar dem för att måltiden ska bli acceptabel. Ett gott ändamålsenligt handlande och görande (grunden till ett medvetet resultat) kräver förmågan att skilja mellan VAD, HUR och VARFÖR.

Problemet är (såsom tidigare tagits upp men är värt att upprepa, så att det uppmärksammas och fastnar i minnet) att språket, som alla verktyg, kan användas ur olika grunder och med olika syften. Alla kunskapsbenämning ord blir (som jag visade förut) dubbeltydiga. Vi ska dock koncentrera vår undersökning och våra här pågående resonemang med sikte främst på HUR, än på VAD: d.v.s. på "planering" som handling: Min intention här är således att *få fokus på en reflexion om "planerandet"* (dvs. om HUR en acceptabel planering bör gå till, inte på VAD planeringen ska reda ut konkret inom ett eller annat område).

Låt oss ta ett vardagligt exempel: en god måltid kräver valet av *rätta matvaror*, men det kräver också en *bra matlagning*. Vi ska således ägna uppmärksamhet inte åt de konkreta ingredienserna i stadsplanerna, utan om allmänna aspekter som krävs för att begå rätt hantering av stadsplaneringens process.

Man kan i en konkret planeringssituation söka nödvändiga kunskaper om material och välja lämpliga åtgärder i olika situationer och miljöer. Då är man inne på ett rationellt och veten-

¹⁹ Vår nutida benämning "politiker" är en bland många bedrägliga, vilseledande ord som har uppstått genom den semantiska avledningen som kallas *metonymi*. "Politiker" betydde hos Aristoteles "medborgare" eller samhällsmedlem. Dessa metonymier genomsyrar vårt vardagsspråk på samma sätt som när en ficktjuv får oss att titta åt annat håll för att stjäla vår plånbok. Vårt moderna samhälle behöver verkligen en retorisk bildning för att inte låta sig luras av semantiska glidningar.,

skapligt sökande Min avsikt här var att medvetandegöra planeringens allmänna villkor och undvika missuppfattningar och problem i planeringsprocessen. *Vad* och *Hur* är de två grundläggande utgångspunkterna för att genomföra en planeringsprocess.

Frågan om "VAD" söker valet och bedömningen av relevanta, ändamålsenliga "fakta", dvs. om det som kan vara *sant eller falskt, adekvat eller inadekvat*. Frågan om "HUR" söker svaret om det som blir *rätt eller fel* vid valet av och genomförande av handlingsprocessen. Dessa två spår påverkar och är beroende av varandra. De kan inte betraktas helt isolerade. Att åsidosätta sambandet leder ofta till fel i handlingen och planeringen. Verktygets val och funktion blir avgörande för rimligt skapande av resultat. Vi kan köpa exempelvis en perfekt dator, men om vi inte hanterar den på ett kunnigt sätt, då får vi inget bra bruk och inget godtagbart resultat.

Kommunikationens HUR (den diskursiva metoden) grunden i planeringsverksamheten- Mänsklig kommunikation är således grunden för ett samhälles upprätthållande och vår kommunikativa språkförmåga är (i jämförelse med andra sociala djurarters) så avancerad att den tillåter oss att överbäga och avgöra valet mellan det som är värt att stödja och det som är värt att undvika.

Vår förnuftsmässiga förmåga gör oss till samhällsplanerande djur, under förutsättning att vi inser den språkliga diskursens grundläggande betydelse för planering.: vi skapar och utvecklar ett medvetet språkbruk, dvs. ett instrument för förståelse, överbäga och rationell kommunikation. Detta kräver en avancerad insikt i språket som verktyg: och ett främjande av språkmedvetande och urskillningsförmåga, dvs. en vana att inte nöja sig med en slentrianmässig användning av orden.

Det handlar, m.a.o., om att förstå *vad vi gör med språket* och *vad språket gör med oss*, utan att låta sig luras genom sammanblandningar och vilseledande begreppsbyggnad eller fördomar. Man ska inte låta sig "övertygas" eller försöka "övertyga andra" medels okunnig och manipulativ användning av ord och begrepp, vilket är språkbrukets ständiga risk.

Ordbildningen som verktygsskapande

Orden härleds det ena från det andra i en komplex etymologisk ordskapande och ett associativt (*metaforiskt, metonymiskt, synekdotiskt*²⁰) bruk av såväl semantiska element som färdiga ord och uttryck. Igenkännandet från tidigare situationer och bruket av semantiska element, termer och fraser, väcker de samtalandes eller läsarnas uppmärksamhet som ska ligga till grund för kommunikation och insiktsgrundande förståelse. Samförståndet kan, ändå, ibland gå till på ett sätt som leder oss till missförstånd, eftersom vi tolkar det som sägs av andra utifrån det som vi redan visste eller känner igen, men drar ibland egna, alltför snabba och ofreflekterade slutsatser. Jag vill kalla detta för "det "för-givet-tagnas" fenomen", dvs. en kritikbristande hållning.

Det handlar således inte om att förstå den andres *ord*, utan om att förstå vad den andre *menar* och ta egen ställning till *det som påstås*, utifrån självrannsakande egen erfarenhet och kunskap. Vi brukar tala om "*analys*" som klagörande av det som studeras. Det handlar

²⁰ *Metafor, metonymi* och *synekdoke* är de tre resurser som Retoriken studerar (ofta, på ofullständigt och t-o-m- fel sätt) för att bilda ord från varandra och för att använda orden i nya situationer och med semantisk glidning åt närstående eller besläktat håll.

emellertid om en "tolkning" av det som sägs i jämförelse och kontrast med vårt eget tanke- och ordförråd. Denna förmåga kallas "hermeneutik"²¹.

En "analys" kan inte skapa klarhet utan att utgå från en initial "syntes", men inte heller genom att ta för givet och sant allt som vi hittills erfarit eller fått förklarar. Det för-givettagna måste alltid vara öppet för nya erfarenheter och kunskaper.

Det som vi kallar "teori" är ett tänkande som kan ligga till grund för nya erfarenheter som kan rätta till det redan tänkta och trodda. Det kan, emellertid, också komplettera, vidga eller nyansera de behandlade begreppen och själva sakkunskapen.

Ett av de problem som vårt språk lider av är just den ständiga sammanblandningen av tan-ke och handling (eller om man så vill av *teori* och *praktik*) som gömmer sig under alla våra kunskapsbetecknande ord. Låt mig visa detta med några exempel.

Vi talar (tvetydigt) om "kunskap" som process och som resultat. Med "kunskap" menar vi ofta den färdiga insikten som blir resultat av en s.k. kunskapsprocess, dvs. av "till-väga-gångs-sättet" (gr. *Meth-odos*²²) Men vi ger namnet "kunskap" också åt kunskapens upp-byggnadsprocess, med alla sina stationer och övervägande vägval. "Nog är det mål och mening i vår färd, men det är vägen som är mödan värd".

Klok kunskap står inte still. Den måste ständigt granskas, nyanseras och utvecklas. Där-för kan man allt oftare höra att vi måste skilja mellan "kunskap", och "kunskapande", ett nygammalt svenskt ord som betydde "spaning" och "spioneri", och nu används också för kun-skapsprocessen, på liknande sätt som vi skiljer den lagade maten från matlagningen. Det handlar om att skilja mellan det kunskapsskapande förloppet och produkten därav. Vi använder också ordet "teori" såväl för det kunskapsutvecklingsarbete som vi håller på med, som för den färdiga resultatet av detta arbete²³.

Under samma fasta och logiskt formulerade uttryckssätt som kallas "forskning" blandas forskningsarbetet ständigt samman med forskningsresultatet. Vi använder också ordet "konst" för att beteckna såväl den aktivitet som en konstnär bedriver, som det resultat av denna aktivitet som visas på en utställning eller en uppvisning av något slag. I själva verket är ordet "konst" etymologisk besläktad med ordet "kunskap" (att "kunna", dvs. att besitta en insikt och/eller en förmåga att handla och skapa)- Ty "kunskap" åsyftar semantiskt såväl det redan kända som förmågan att åstadkomma något. Ett så vanligt, ofta ofreflekterat an-vänt ord som "kunna" betyder såväl den föreliggande möjligheten att åstadkomma något, som den personligt inneboende förmågan att *göra* det och/eller att *redovisa hur* man gör.. Skiftet mellan HUR och VAD utgör ständigt ett semantiskt problem.

²¹ Så går det till, bl a, i språköversättningar; men även när man använder samma modersmål måste den andres ord ställas i relation till den egna erfarenheten. Det tvingar oss, ibland, att rannsaka vårt eget tänkande och förgivet-tagna uppfattning, i kontrast med den andres.

²² Grekerna brukade finna namnet för en person genom att ange något personligt kännetecken, såsom vi gör med våra öknamn. Det var ett sätt att lätt kunna minnas vad någon hette. Tänk på "Odysseus, den grekiske "vandraren" och *Odyssén* (hans vandringsväg). ["*Odos*" betyder "väg" på grekiska (varav ordet "*meth-odos*" = tillvägagångssätt), Vi använder idag som associativ min-nesresurs våra kompletterande efternamn som ursprungligen innebar faderns namn följt av än-delsen "son" som (på spanskan heter "-ez" och på arabiska krångrar man till med ordet "ibn" och flera generationers fadersnamns samt födelsestaden).

²³ Det handlar om en metonymisk sammanblandning som kräver uppmärksamhet och urskill-ning

Ordet "teknik" blir mer entydig än "konst", som uttrycker för en förgivettagen process av handlingsregler som måste följas, för att nå ett önskat resultat, med bruk av ett instrument eller verktyg som "medel" för att nå "målet". Att förändra och utveckla en teknik kallas då "teknikutveckling".

Vårt språkbruk lyder således ständigt av en vilseledande sammanblandning mellan givna erfarenheter och pågående (skapande och färdiga) resultat. Det brukar därför, ibland, sägas att det "inte finns något så praktiskt som en god teori".

--oo000oo--

Sammanfattningsvis kan man säga att planeringsverksamheten kräver en ständig balansgång mellan handlingskunskap och handlande (att välja rutan mot bakgrund av erfarenheten). "Nog är det mål och mening i vår färd, men det är vägen som är mödan värd" (Karin Böje) Vi talar ofta om en utopisk "handlingsfrihet". I människans villkor ligger inte bara en viss frihet att välja, utan också tvånget att handla. Och vi kan bara välja mellan förhandsgivna alternativ, om vi har en klok behållning av det erfarna och inlärd.

"Handla" och "göra" (som vi nämnt tidigare) är två ömsesidigt beroende ord. Den ena betecknar förmågan och det andra dess konkreta utövande. "Handla" är ett verb som bygger etymologiskt på "handen" men används ändå i ett mer oprecis bemärkelse än "göra". Man handlar på ett visst "sätt" men man gör "något bestämt" Till råga på allt har ordet "handla" på svenska kommit att benämnas "köp-och-försäljnings"-verksamheten. Det finns en lång rad ordbildningar som bygger på "hand" och "handla" i olika semantiska riktningar: t.ex. substantiv som bygger "handling" (*skrifthandlingar*) och en lång rad verb som *förhandla, behandla, misshandla*, men även *hantera., omhändertaga*, m. fl.

Medveteheten om de ständigt uppkomna, tidsmässiga reflexionerna är grundläggande för varje enskild människas livsutveckling och (i en större sammanhang) för den mänskliga gemenskapen som vi kallar "samhälle", vars viktigaste uppgift är att utveckla och samordna individernas kunskaper och handlingar: *tänkandet* och "det *färdigt tänkta*", *görandet* och *det redan gjorda*.

Kravet på samförstånd mellan "individ och samhälle" låter just konjunktionen "och" bli det mest problematiska i ett samhälle som ska styras utifrån demokratiska principer. Hur ska man kunna nå samförstånd mellan olika enskilda erfarenheter och viljor?,... det är frågan²⁴.

Dessa funderingar torde utgöra grunden till en medveten språklig grundutbildning som ett ofrånkomligt krav. De som ständigt påstår att "matte" är den mest grundläggande kunskapen för våra skolor, vill inte förstå att ett samhälle där individerna "behärska~~s~~" av språket men inte "behärska~~r~~" språket blir ett kaos och leder bara till envælde

"Varför?": en fråga med janusansikte

"Varför?" är en viktig fråga som genomsyrar samtalet i det mänskliga samhället och har en central betydelse i handlingsresonemang och planering. Det utgör en av våra viktigaste vardagliga frågor. som riktas både bakåt och framåt, eftersom den åsyftar såväl en *redo-*

²⁴ Redan hos Aristoteles kan man läsa hans kritiska påpekandet om det vilseledande bruket av ordet "ALLA" i Platons Stat som föreligger ständigt i vårt offentliga vardagsspråk. Man talar om "alla" som om det gällde "var och en", utan att fråga någon. ("Som alla vet..." säger talaren. Samma problem uppstår vid bruket av "Vi" i offentliga tal.

görelse om den givna orsaken eller grunden för en viss handling, som en *motivering* av det åsyftade resultatet. Paret "*varför / därför*" efterlyser då förklaringen av såväl orsaken som av ändamålet. (Man vill, t.ex., äta "*därför*" att man är hungrig, men också "*därför*" att man vill hålla kroppen igång eller njuta av maten. Man söker ibland läkarbehandling *därför* att man är sjuk men också *därför* att man vill bli frisk).

Planeringen är en aktivitet som utgår från ett övervägande av det givna och dess förutsedda verkan, kombinerat med en bedömning om huruvida det i sig givna resultatet accepteras eller ska stoppas och ersättas med ett alternativ.

Samhällets sunda utveckling kräver ständigt ett ställningstagande (både individuellt och i samförstånd) om vilka åtgärder och vilka val som ska vidtas vid varje steg (Karin Böjes "*Det är vägen som är mödan värd*" eller dess spanska motsvarighet: Antonio Machados: "*Vandrare: vägen finns inte. Vägen skapas när man vandrar*" hos Antonio Machado).

En klokt organiserad samhällsplanering kräver således grundläggande sakkunskaper och ett medvetet och insiktsfullt bruk av det kommunikativa verktyget: *språket*. Matematik är bara en viktig tråd som bidrar till ett välsytt och måttligt kunskaps-tyg, men det som ligger till grund för ett välsytt resonemang är det diskursiva elementet som bygger på rätt språkbehandling och förståelse. En sådan förmåga kräver utbildning redan från förskolan, en utbildning som inte bara skapar igenkännandekompetens, utan också urskillningsförmåga.

Människan är (enligt en tolkning av Aristoteles *Politiken*) **det samhällsplanerande djuret**. Stadsplanering är en grundläggande nödvändighet för nutidens människor. Det handlar om klok och omfattande förståelse av dagens fysiska och sociala situation (i så många detaljer som möjligt) och ett insiktsfullt och klokt övervägande av vilka åtgärder som bör vidtas inför framtiden, mot bakgrund av en utvärdering av det som gjorts tidigare (det faktiska) och det som borde ha gjorts (det kontrafaktiska). Utifrån en utvärdering och inventering av det som finns och gjorts ska man göra en klok och uppfinningsrik inventering av det som kan och bör göras i framtiden för att rätta till, förbättra eller skapa en bättre fysisk och social miljö, både på kort och på lång sikt.

Det studieämne som borde ligga till grund för samhällsplanerarna heter Retorik, om man avstår från den vilseledande uppfattning som råder om detta gamla studieämne. Retoriken, som det samhälleliga diskursens vetenskap, betraktar vårt bruk av språket utifrån tre viktiga grunder:

1. Aдекват val av uttryck och uttryckssätt så att den behandlade frågeställningen och de behandlade problemen blir rätt valda och uppfattade av mottagarna.
2. Utvärdering av det som varit och gjorts förut och övervägande av det som borde ha gjorts eller undvikits (kontrafakticitets bedömning).
3. Korrekt övervägande resonemang om vilka aspekter och åtgärder bör lyftas fram och prioriteras för att åstadkomma ett godtagbart önskat resultat

Slutkommentar

Att ämnet Retorik, uppfattats som manipulations konst och inte som vår grundläggande diskursivitetsfrämjande vetenskap är mycket tragiskt i ett samhälle som kräver allt högre handlingskloket. I den värderande utbildningsresonemang anses att det viktigaste studieämnet är Matematik. Matematisk kunskap handlar dock om diskursens formellt

korrekta uppbyggnad och logisk slutledningskonst, Den påminner om grammatiken . Men deras funktion handlar om diskursens formella struktur och har tidlöst karaktär. Retorikkunskapen innebär rätt val av diskursens ingredienser ur ändamålsenlig tidsanpassad synvinkel. Man kan jämföra med skrädarkonsten. Den behöver ett val av rätt tyg och en adekvat klädselutformning. Detta kräver att tyget sys med tråden på rätt sätt. Tråden utgörs av logiken och dess matematiska tråd, men klädselns form, funktion och utseende kräver valet av tyget och ändamålsenlig sömnad .

Februari 2016